

ТАКТИКА ОГЛЯДУ ПРИМІЩЕНЬ МАГАЗИНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК

Російський І. К.,

*аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У статті розглянуто тактику проведення огляду місця події при розслідуванні крадіжок із приміщень магазинів. Зосереджено увагу на основних організаційних і тактичних прийомах проведення огляду на підготовчому та робочому етапах. Зазначено об'єкти, на які потрібно звертати увагу при огляді, інформацію, що може бути отримана при їх дослідженні, а також правила їх вилучення та зберігання.

Рассмотрена тактика проведения осмотра места происшествия при расследовании краж из помещений магазинов. Сосредоточено внимание на основных организационных и тактических приемах проведения осмотра на подготовительном и рабочем этапах. Указаны объекты, на которые нужно обращать внимание при осмотре, информация, которая может быть получена при их исследовании, а также правила их изъятия и хранения.

The tactics of conducting an inspection of the scene of an incident in the investigation of thefts from shop premises are considered. Attention is focused on the main organizational and tactical methods of conducting the inspection at the preparatory and working stages. The objects, that you need to pay attention during the examination, the information, that can be obtained during their examination, as well as the rules for their removal and storage are indicated.

Ключові слова: крадіжки із приміщень магазинів, огляд місця події, тактичні прийоми.

Постановка проблеми. Конституція України проголошує непорушність права приватної власності та недоторканність житла від будь-яких протиправних посягань (ст. 30, 41). Недоторканність приватної власності визнається надзвичайною соціальною цінністю в умовах оновлення нашого суспільства, формування демократичної, правової держави. Охорона приватної власності, її захист від злочинних посягань була і залишається одним із найважливіших завдань правоохоронних органів. Економічний стан у державі, рівень добробуту населення впродовж останніх років, на жаль, не сприяє зменшенню рівня корисливої злочинності. Значне місце серед вчинюваних крадіжок займають такі, що вчиняються з приміщень магазинів. Статистичні дані свідчать, що розкриття та розслідування цих крадіжок не повною мірою задовольняє практиці протидії злочинності.

Причини низької ефективності розслідування є різноплановими, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До основних чинників відносяться недостатня охорона приміщень магазинів; вибір злочинцями часу вчинення злочинів, що не сприяє встановленню свідків і очевидців; несвоєчасне сповіщення органів поліції про вчинений злочин, що унеможлиблює застосування методики розслідування злочинів по гарячих слідах; велика завантаженість слідчих підрозділів, що обумовлює віднесення розслідування даних крадіжок на «другий план». Однією з причин є також відсутність на сьогодні науково обґрунтованих рекомендацій щодо особливостей розслідування крадіжок із приміщень магазинів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні привертали увагу багатьох українських та зарубіжних вчених. Серед них потрібно зазначити таких вчених, як Т.В. Авер'янова, Л.Є. Арокцер, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.І. Вінберг, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, А.В. Дулов, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, М.І. Порубов, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков. Однак у працях науковців не акцентувалася увага на особливостях проведення огляду під час розслідування крадіжок із приміщень магазинів, що свідчить про актуальність дослідження зазначених проблем.

Метою статті є виокремлення тактичних прийомів, що застосовуються у разі проведення огляду приміщень магазинів під час розслідування крадіжок та надання рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце серед слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, належить огляду. Відповідно до ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Одним з їх основних видів є огляд місця події. Він належить до першочергових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Його не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема, допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події. Під час його проведення оглядають усі об'єкти, що можуть стосуватися кримінального правопорушення, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність слідчого огляду набагато вища, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту [1, с. 51]. Саме тому розроблення та вдосконалення тактичних прийомів даної слідчої (розшукової) дії є актуальною для практики розслідування.

Узагальнюючи погляди науковців, можна зазначити, що під оглядом розуміють процесуальну дію, що полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування механізму злочинної події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження [2, с. 217; 3, с. 3; 4, с. 334]. Під час розслідування крадіжок огляд дозволяє слідчому: безпосередньо сприймати місце події та об'єкти з метою виявлення слідів злочину; скласти уявлення про механізм вчиненого кримінального правопорушення; виявити, зафіксувати, вилучити, дослідити та оцінити сліди злочину, негативні обставини та інші речові докази, що мають значення для кримінального провадження; встановити обставини, причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення; скласти уявлення про особу злочинця; своєчасно висунути слідчі або оперативно-розшукові версії та правильно визначити напрями досудового розслідування; одержати вихідну інформацію для організації пошуку злочинця і провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій; затримати злочинців по гарячих слідах або визначити напрями їх переслідування, встановити кількість злочинців та ін.

Узагальнення кримінальних проваджень щодо крадіжок, вчинених з приміщень магазинів, дозволило дійти висновку, що огляд проводився у 95% випадків. Слід зазначити, що від своєчасності і якості проведення оглядів у багатьох випадках залежить успіх у розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії. Будь-яке невиправдане зволікання з проведенням огляду місця події може призвести до знищення слідів злочину. Під час розслідування крадіжок, вчинених із приміщень магазинів, місцем події можуть бути такі об'єкти: приміщення торгового залу магазину; складські приміщення, що розміщені у магазині; кабінети осіб керівного складу магазину; підсобні приміщення, коридори; можливі місця приходу та відходу злочинців (вікна, прохід для вивантаження-завантаження товару); навколишня територія.

Огляд місця події складається з трьох основних етапів: підготовчого; робочого та заключного [4, с. 336]. Можна погодитися з думкою В.Ю. Шепітька, який вказує, що підготовка до огляду – це певний комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення [5, с. 198].

Під час розслідування крадіжок, вчинених із приміщень магазинів, підготовчий етап огляду має починатися з моменту прийняття рішення про проведення слідчої (розшукової) дії і включати діяльність слідчого, прокурора до виїзду на місце події і безпосередньо на місці події.

Вивчення слідчої практики, узагальнення наукової літератури і результатів опитування працівників слідчих підрозділів дозволяють зробити висновок, що до виїзду на місце події слідчий має здійснити такі організаційно-підготовчі заходи:

– забезпечити негайне прибуття слідчо-оперативної групи на місце події. Огляд може бути відкладений у зв'язку з несприятливими умовами, але з обов'язковим забезпеченням охорони місця події. Між одержанням вихідної інформації про вчинення кримінального правопорушення і початком проведення слідчого огляду має проходити мінімальний проміжок часу. Узагальнення слідчої практики дозволяє зробити висновок, що оптимальний проміжок часу не повинен перевищувати 15 хвилин. Ігнорування принципу невідкладності, необґрунтоване та невиправдане зволікання огляду може призвести до негативних наслідків, зокрема, до зміни обстановки на місці події, знищення слідів кримінального правопорушення та речових доказів [1, с. 58];

– у разі неможливості негайного прибуття слідчо-оперативної групи на місце події забезпечити його охорону. Цей захід частіше забезпечується на прохання співробітників поліції охороною магазину чи продавцями залежно від часу вчинення злочину;

– забезпечити залишення на місці події свідків та очевидців до прибуття слідчо-оперативної групи;

– підготувати необхідні науково-технічні засоби. Застосування науково-технічних засобів, використання досягнень науки і суворе дотримання криміналістичних правил поведінки з матеріальними джерелами доказової інформації має важливе значення для проведення огляду [6, с. 50];

– вирішити питання щодо застосування службово-розшукового собаки.

Після прибуття на місце події слідчий має вжити таких організаційних заходів:

– видалити з місця події сторонніх осіб та вжити заходів щодо збереження слідів кримінального правопорушення та речових доказів;

– вжити заходів щодо встановлення очевидців кримінального правопорушення;

– вжити заходів щодо організації переслідування і затримання злочинців по гарячих слідах.

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу огляду, під час якого знайомиться з обстановкою місця події, визначає межі огляду, висуває версії стосовно події злочину. Якщо діяльність слідчого на організаційно-підготовчому етапі має організаційний характер, то на робочому етапі вона набуває дослідницького характеру. Робочий етап слідчого огляду складається з низки тактичних прийомів, що передують самому огляду та супроводжують його [1, с. 51]. Під тактикою огляду слід розуміти комплекс найбільш ефективних і раціональних прийомів та способів дій або найбільш доцільну лінію поведінки слідчого, що забезпечує виявлення максимальної кількості слідів кримінального правопорушення, речових доказів та встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Метод огляду обирається залежно від конкретної обстановки, що склалась на місці події. Як правило, огляд під час розслідування крадіжок, вчинених із приміщень магазинів, починається з вхідних дверей у магазин. У такому випадку слід обирати концентричний спосіб огляду. У разі, коли спочатку виявлено місце проникнення до магазину, огляд проводиться також концентричним способом починаючи з цього місця. У будь-якому випадку огляд території приміщення магазину проводиться не суцільно, а вибірково. Щоб виявити сліди на місці події, необхідно скласти модель події, тобто загальне уявлення про характер і хід події, що відбулася; ознайомитися з обстановкою місця події, встановити стан і положення окремих предметів до події, виділити місця ймовірного розташування слідів, взаємозв'язок різних слідів та механізм їх утворення, визначити шляхи приходу та відходу злочинців. Виходячи зі створеної моделі події в цілому, визначаються вузлові ділянки приміщення, місцевості, конкретизуються предмети, що знаходяться на ділянках, на яких, ймовірно, могли бути залишені сліди. При цьому треба виходити з обстановки місця події, з властивостей поверхні, що сприймає сліди, механізму утворення різних слідів. Під час огляду доцільно керуватися принципом комплексного підходу до пошуку слідів, тобто необхідно ретельно шукати сліди, утворені різними об'єктами: сліди рук, взуття, знарядь злочину, мікрочастинки, запах тощо. Сліди треба виявляти в повному обсязі, не варто робити передчасні висновки щодо ідентифікаційної значимості слідів, оскільки часто навіть неповні або нечіткі сліди можуть мати важливе криміналістичне значення.

Ретельне та якісне дослідження обстановки місця крадіжки дозволяє отримати максимум інформації для успішного встановлення та розшуку злочинця. Наприклад, безсистемне руйнування перешкод, специфіка викрадених предметів можуть вказувати на вік злочинців; місце проникнення та його розміри – на статуру; спосіб розкриття замикаючих пристроїв та інших перешкод – на застосовані знаряддя зламу та професіональні навички злочинця; розташування зламаних перешкод – на його фізичну силу. Дослідження предмета протиправного посягання дозволяє зробити припущення щодо місць можливого збуту, зв'язків злочинців, їх схильності, уподобань.

Виявлені під час огляду об'єкти мають бути попередньо досліджені безпосередньо на місці події, що дозволяє отримати певний обсяг інформації, необхідний для розшуку злочинця по гарячих слідах. Таке дослідження проводиться, як правило, спеціалістом-криміналістом. Так, дослідження слідів рук дозволяє з певним відсотком імовірності визначити стать, вік, особливості будови рук, кількість злочинців. Дослідження слідів взуття визначає кількість злочинців, їх стать, зріст, особливості взуття.

Під час огляду місця крадіжки необхідно звертати увагу на негативні обставини, що можуть свідчити про інсценування крадіжки. Ними можуть бути невинуваті порушення обстановки, замикаючих пристроїв, відсутність слідів злочину у місцях, де вони за логікою повинні бути. В окремих випадках характер злочину перешкод може свідчити, що їх було зламано не ззовні, а з внутрішньої сторони приміщення.

Під час вилучення слідів необхідно керуватися такими правилами: прагнути вилучати сліди разом із предметом, на якому вони утворені. Якщо слід знаходиться на малоцінному громіздкому предметі, доцільно вилучати слід разом із частиною предмета; у разі неможливості вилучення предмета або його частини зі слідом, він копіюється шляхом виготовлення зліпків або перекопіюванням на слідкопіюючі матеріали; під час вилучення слідів на предметі важливо зафіксувати положення предмета або його частини на місці виявлення, вказати, де зовнішня та внутрішня сторони, нижній чи верхній боки предмета тощо; самі предмети або їх копії слід упакувати так, щоб під час транспортування та зберігання виключити можливість пошкодження слідів. Упаковка опечатується, до неї додається супровідний текст із зазначенням, що в ній знаходиться, де, коли, ким і у зв'язку з чим вилучено та засвідчується підписами слідчого і понятих [7, с. 98].

Заключний етап огляду полягає в узагальненні, аналізі та оцінці зібраної інформації та фіксації його результатів. Про проведення огляду слідчий складає протокол, який є обов'язковим засобом фіксації даної слідчої (розшукової) дії.

Висновки. Розглянувши особливості проведення огляду під час розслідування крадіжок із приміщень магазинів, можна зазначити, що розглянута слідча (розшукова) дія є однією з важливих з точки зору інформативності. Від успіху її проведення залежить подальший хід розслідування. Вдосконалення тактичних прийомів проведення огляду та вплив його результатів на проведення інших слідчих (розшукових) дій за даною категорією справ є перспективним напрямом наукових розробок.

Література:

1. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.
2. Криміналістика: підручник для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / кол. авторів: [Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.]; за ред. В.Ю. Шепітька. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
3. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за ред. Н.І. Клименко. К.: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підруч. К.: Кондор, 2005. 588 с.
5. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
6. Гончаренко В.И. Научно-технические средства в следственной практике. К.: Вища школа, 1984. 149 с.
7. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К.О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2014. 380 с.